

Kvarnsjön och Knuts hav natur- och kulturspår

Välkommen till två natursköna promenadspår runt mossen Knuts hav och Kvarnsjön, sydost om Gustavsbergs centrum på Farstalandet. Spåret runt Knuts hav är ca 3 km och det runt Kvarnsjön är ca 4,2 km, det längre spåret runt båda är ca 5,8 km långt. Spåren följer småvägar och skogsstigar i omväxlande kuperad terräng. Knuts hav är markerad med orange skyltar och Kvarnsjön med gula.

Anslutning till spåret kan ske från Hästhagen, busshållplats Ösbydalen. Därifrån är det sedan ca 400 meter på gång- och cykelväg till spårets början. Vid starten i Hästhagen finns en informationsskylt. Anslutning till spåret Kvarnsjön kan ske från busshållplats Charlottendal. Därifrån är det ca 400 meter till spåret på gång- och cykelväg samt lokalgata.

Knuts hav

Knuts hav följer befintliga stigar genom skogslandskapet och är markerat med orange skyltar. Terrängen är småkuperad med en del rötter, stenar och fuktigare partier. Utsiktsplats och lämplig rastplats finns på höjderna i sydöst. Sydväst om mossen finns möjlighet att ta av mot Lämshagadal och fortsätta antingen mot Kvarnsjön eller under motorvägen mot Lämshaga.

Mossen Knuts hav ligger på 22 meters höjd över havet. Den är omgiven av ganska höga, avrundade berg och en norrlandsliknande natur. Strax efter anläggandet av Gustavsbergs porslinsfabrik 1825 skedde en invallning av mossen. Vattnet som uppsamlades leddes ner genom ett dike till den intilliggande Kvarnsjön. Sjön försörjde porslinsfabriken med vattenkraft.

I en beskrivning från 1890 kan man läsa att trädstubbar fanns på mossen. De uppges vara ett minne från tiden före uppdämningen då mossen ännu var trädbevuxen. Mossens trädvegetation hade inte överlevt invallningen pga att fuktigheten hade blivit för stor. Namnet finns på en karta från 1887, där det står "Knutshaf". Enligt traditionen var det Knut Westerlund på Mölnvik som tillsammans med sin bror gjorde uppdämningen av mossen. Vallar runt mossen och stora diken är synliga än idag på den östra sidan om mossen. Knuts hav hette först Mölnviks mosse och hade utlopp vid Mölnvik.

Knuts hav är utpekad av Länsstyrelsen Stockholms län som en värdefull våtmark. Det är en svagt välvd mosse vilket är den vanligaste typen i östra Sverige. I Stockholmstrakten är denna typ av mosse ofta trädbevuxen. I Knuts havs fall har tallarna dock inte återkommit efter uppdämningen på 1800-talet. Mossar generellt är mycket näringsfattiga och vattnet har ett lågt pH. Det beror på att det huvudsakliga tillskottet av vatten kommer genom nederbörden.

Vegetationen utgörs av ett begränsat antal arter. Det är framför allt olika vitmossor som trivs i bottenvegetationen. I mitten av Knuts hav dominerar dock starrmossa. I kanterna hittas bland annat sileshår och tranbär.

Hällmarkstallskogen

Naturen i området utgörs av hällmarkstallskog varvat med gran-skog. Hällmarkstallskogen finns på berghällarna där jordtäcket är tunt eller saknas. Träden växer långsamt och når sällan större dimensioner. Eftersom virkesproduktionen är så dålig är hällmarkstallskogen vanligen en miljö som påverkats mycket litet av människan. Tallen kan bli gammal, upp till 650 år. Dels är barken tjock, vilket skyddar mot skogsbrand. Dels har den både en kraftig pålrot och snedställda sidorötter, vilket motstår de flesta stormar. Även efter att tallen har dött kan det dröja hundratals år innan veden är helt ned bruten och försvunnen. Den döda tallen blir därför en viktig livsmiljö för många ved insekter som idag är hotade.

I sluttningar och sänkor där jordtäcket är lite tjockare och vattenförhållandena är bättre kan granen trivas. Jämfört med tallen har den en tunnare bark som gör den mer sårbar för skogsbränder. Rotsystemet är dessutom mer ytligt. Om granen undgår avverkning kan den dock bli över 400 år.

Vegetationen på hällmarken utgörs framför allt av lavar. Även lavarna växer mycket långsamt, några millimeter per år. Förutom olika renlavar är förekomst av fönsterlav vanlig. Namnet kommer av att den förr användes för att suga upp fukt mellan ytter- och innerfönstret. Nuförtiden säljs den under det missvisande namnet "vitmossa" som juldekoration i adventsljusstakar.

Av de fåglar som med tur kan påträffas i hällmarkstallskogen uppvisar nog tjädern det mest spektakulära uppträdandet när hannarna spelar i april. Under hela året är tallens barr viktig föda för tjädern. Tallens frön är annars föda för både hackspettar och korsnäbbar.

Kvarnsjön

Sjöns namn härrör troligen från Farsta bys vattenkvarn, omnämnd i 1600-talskällor, som låg vid Kvarnsjöns utlopp i Farstaviken. Under 1800-talet försörjde Kvarnsjön fabriken med vattenkraft som användes till ett "kvarnverk för malning af massor, glasyrer och färger". Kvar från denna tid är fördämningar i Kvarnsjöns norra del och ett vattenhjul i fabriksområdet.

Torpet Charlottendal

Strax öster om Kvarndammen ligger torpet Charlottendal, som byggdes 1852 på initiativ av porslinsfabrikens disponent Samuel Godenius. Uppkallat efter Godenius hustru Charlotta. Charlottendal var dagsverkstorp under säteriet Farsta-Gustavsberg som var en del av fabriken egendom. Det moderna bostadsområdet intill torpet tillkom 2004.

Torpet Edsberg

Torp från 1800-talets början, låg under Lämshaga säteri. Den första torparen var snickaren Lars Fredrik Edsberg, därav namnet. Före sekelskiftet 1900 fanns här en diversehandel med ölförsäljning. År 1913 blev torpet bostad åt porslinsfabrikens tillsyningsman för Kvarnsjön. Han skulle förhindra bad och fiske i sjön då fabrik och samhälle tog vatten från sjön. Tillsyningsmannen, som hette Sven Löfbom, blev vid KF:s köp av fabriken 1937 rättare på Lämshaga som då var en del av fabriken egendom.

Beakta reservatsföreskrifterna och allemansrätten. Hus i privat ägo betraktas på avstånd. Vänligen beträd ej tomtmark.

Text: Värmdö kommun, Johan Aspfors och Anna Edström.

Runt Knuts hav - Kvarnsjön Runt

Skala 1:10 000

Teckenförklaring

- P** Parkering
- Busshållplats
- Mat/Kaffé
- Kiosk/livsmedel
- Informationsplats
- Fornlämning
- motorväg
- bilväg/körväg
- stig, stor/liten
- kraftledning
- sten
- byggnader/röse
- gravplats/ruin
- brant
- höjdkurvor
- sjö
- sankmark
- sankmark
- bäck/dike
- brunn/källa
- asfaltyta
- öppen mark
- tomtmark

VÄRMDÖ KOMMUN

Kartan framställd i samarbete mellan Värmdö kommun och Gustavsbergs Orienteringsklubb